

УДК 341.24:355.244.1(6)

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.02.3.36>

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНОЗЕМНИХ ВІЙСЬКОВИХ БАЗ В АФРИЦІ

Барінов А.О.,

аспірант Міжрегіональної академії управління персоналом

ORCID: 0009-0000-9311-3108

e-mail: barinov.artem@gmail.com

Барінов А.О. Міжнародно-правові наслідки функціонування іноземних військових баз в Африці.

Актуальність проблематики зумовлена трансформацією міжнародних відносин, у контексті якої африканський континент набуває більшої геополітичної ваги і стратегічного значення. У статті здійснено комплексний аналіз міжнародно-правових наслідків функціонування іноземних військових баз на території африканських держав. Дослідження ґрунтується на вивченні тенденцій геополітичної конкуренції на африканському континенті, зумовлених його стратегічним розташуванням і значним ресурсним потенціалом. Встановлено, що іноземна військова присутність, попри задекларовану мету забезпечення безпеки і боротьби з тероризмом, відзначається суперечливим впливом на політичну стабільність, розвиток демократичних інститутів і забезпечення прав і свобод людини. Звернуто увагу на вплив таких держав як США, КНР, Франція, Велика Британія, Туреччина, Росія. Акцентовано на відповідності функціонування іноземних військових баз основоположним принципам міжнародного права, зокрема принципу суверенної рівності держав, невтручання у внутрішні справи, а також принципу постійного суверенітету народів і держав над природними ресурсами. Їх розміщення може сприяти обмеженню реального суверенітету держав перебування, а також створювати передумови для зовнішнього впливу на їх внутрішньополітичні процеси.

Приділено увагу правозахисному виміру діяльності іноземних військових баз, безпековим і юрисдикційним викликам. Виявлено проблеми юрисдикційних імунітетів іноземного військового персоналу, що ускладнюють притягнення до відповідальності за правопорушення, ризики систематичних порушень прав людини. Визначено, що функціонування цих баз може опосередковано сприяти ескалації конфліктів, поширенню озброєнь і загостренню безпекової ситуації в регіоні. Необхідним є удосконалення міжнародно-правового регулювання іноземної військової присутності, зокрема забезпечення прозорості відповідних угод, посилення відповідальності держав, гарантування ефективного захисту прав людини. Отримані результати важливо розвивати в подальших міжнародно-правових дослідженнях.

Ключові слова: іноземні військові бази; міжнародне право; суверенітет держав; невтручання у внутрішні справи; права людини; міжнародна безпека; Африка; природні ресурси.

Barinov A.O. International legal consequences of the operation of foreign military bases in Africa.

The relevance of the issue is due to the transformation of international relations, in the context of which the African continent is gaining greater geopolitical weight, strategic significance. The article provides a comprehensive analysis of the international legal consequences of the operation of foreign military bases on the territory of African states. The study is based on the study of geopolitical competition trends on the African continent, due to its strategic location and significant resource potential. It is established that foreign military presence, despite the declared goal of ensuring security and combating terrorism, is characterized by a contradictory impact on political stability, the development of democratic institutions and the protection of human rights and freedoms. Attention is drawn to the influence of such states as the USA, China, France, Great Britain, Turkey, Russia. The emphasis is on the compliance of the operation of foreign military bases with the fundamental principles of international law, in particular the principle of sovereign equality of states, non-interference in internal affairs, as well as the principle of permanent sovereignty of peoples and states over natural resources. Their placement can contribute to limiting the real sovereignty of the host states, as well as create prerequisites for external influence on their internal political processes.

Attention is paid to the human rights dimension of the activities of foreign military bases, security, jurisdictional challenges. Problems of jurisdictional immunities of foreign military personnel are identified, which complicate the prosecution of offenses, risks of systematic violations of human rights. It is determined that the operation of these bases can indirectly contribute to the escalation

of conflicts, the spread of weapons and the aggravation of the security situation in the region. It is necessary to improve the international legal regulation of foreign military presence, in particular, ensuring the transparency of relevant agreements, strengthening the responsibility of states, and guaranteeing effective protection of human rights. It is important to develop the results obtained in further international legal research.

Key words: foreign military bases; international law; state sovereignty; non-intervention; human rights; international security; Africa; natural resources.

Постановка проблеми. У сучасних умовах трансформації міжнародних відносин африканський континент набуває більшої геополітичної ваги як один з ключових регіонів глобальної конкуренції. Його стратегічне значення зумовлене поєднанням факторів, серед яких, зокрема, значні запаси природних ресурсів (нафта, газ, рідкісноземельні метали, ін. сировинні компоненти), вигідне географічне розташування, що забезпечує контроль над транспортними і торговими маршрутами. Африканський Ріг, Сахель і Гвінейська затока – важливі вузли міжнародної безпеки й економічної взаємодії, тому Африка є об'єктом уваги США, КНР, Франції, Великої Британії, Туреччини, росії. Ключовий інструмент реалізації їх геополітичних інтересів – це розміщення іноземних військових баз для забезпечення військової присутності, контролю стратегічних територій. Офіційно їх присутність спрямована на забезпечення міжнародного миру і регіональної стабільності, фактичні наслідки функціонування цих баз викликають дискусії через посилення авторитарних режимів, порушення прав людини і суверенітету держав, загострення існуючих конфліктів.

Зростає геополітичне суперництво глобальних і регіональних акторів, що переноситься на африканський континент, конкуренція США і Китаю, напруженість з іншими державами (Індія, Японія, європейські), формується нова архітектура безпеки, у якій Африка може перетворитися на арену боротьби за вплив і ресурси. Тому актуальний комплексний аналіз цієї проблематики, зумовлений розробкою міжнародно-правових механізмів забезпечення балансу інтересів безпеки, дотримання прав держав і людини в африканському регіоні.

Аналіз останніх досліджень. Питання іноземної військової присутності в африканських державах останнім часом привертає увагу переважно зарубіжних дослідників (Amouri B., Atta-Asamoah A., Chetima M., Onor K., Petit C., Pinto T., Terretta M., Schmidt E.). Можна простежити такі напрями досліджень: 1) аналіз іноземних військових баз як інструменту реалізації зовнішньополітичних і геостратегічних інтересів провідних держав; боротьби проти тероризму, забезпечення регіональної стабільності, контролю стратегічних транспортних шляхів, природних ресурсів і політичних процесів в державах регіону; 2) про вплив іноземної військової присутності на внутрішньополітичний розвиток африканських держав, зовнішня військова підтримка сприяє збереженню авторитарних режимів, послабленню демократичних інститутів й обмеженню реального народовладдя; іноземні військові бази можуть використовуватися як засіб підтримання лояльних політичних режимів, поглиблюючи кризу легітимності державної влади; 3) правозахисний і юрисдикційний вимір іноземних військових баз, безкарності за вчинення злочинів, ризику порушення стандартів прав людини. Йдеться про негативний вплив милітаризації районів Африки на цивільне населення, зростання насильства, вимушене переміщення і погіршення гуманітарної ситуації; 4) зв'язок іноземної військової присутності й забезпечення доступу до природних ресурсів, виконання оборонної й економічної функцій військових баз у стратегічно важливих регіонах.

Незважаючи на наявність наукових праць, у сучасній доктрині ще недостатньо висвітлено міжнародно-правовий аспект функціонування іноземних військових баз саме в Африці. Потребують вивчення правові межі зовнішньої військової присутності, відповідальності держав за наслідки діяльності їх військових контингентів за кордоном тощо.

Отже, **метою цієї статті** є визначення міжнародно-правових наслідків функціонування іноземних військових баз в Африці крізь призму міжнародного права, зокрема принципів суверенної рівності держав, невтручання у внутрішні справи та поваги до прав людини. Особлива увага приділяється дослідженню впливу такої військової присутності на політичну стабільність, дотримання прав людини, розвиток демократичних інститутів, а також на забезпечення безпеки та контроль над природними ресурсами.

Методологічну основу статті становить сукупність загальнонаукових і спеціально-юридичних методів пізнання. Зокрема, діалектичний метод – для всебічного аналізу впливу іноземних військових баз на політико-правові процеси в африканських державах у їх взаємозв'язку та розвитку; формально-юридичний – дослідження змісту норм міжнародного права, що регулюють питання суверенітету держав, невтручання у внутрішні справи, відповідальності держав, захисту прав людини; порівняльно-правовий – зіставити підходи різних держав і міжнародних організацій до розміщення та функціонування іноземних військових баз; історико-правовий – аналізу еволюції

іноземної військової присутності в Африці, зокрема у постколоніальний період; системний – розгляду іноземних військових баз як складного явища, що поєднує правові, політичні, безпекові та економічні аспекти; метод аналізу кейсів – дослідження прикладів діяльності іноземних військових баз, метод узагальнення – для висновків щодо їх впливу на суверенітет держав, дотримання прав людини та регіональну безпеку.

Виклад основного матеріалу. Африканські держави виступають територією розміщення іноземних військових об'єктів, що належать таким державам як США, Франція, Велика Британія, КНР, Туреччина і РФ. Водночас концентрація іноземної військової присутності на континенті не забезпечила досягнення сталого миру і безпеки. Навпаки, африканський регіон характеризується підвищеним рівнем нестабільності, що проявляється у збройних конфліктах, терористичній діяльності, внутрішньополітичних кризах, антиурядових виступах. Однією з істотних причин такої ситуації, поряд з іншими чинниками, виступає саме функціонування іноземних військових баз.

Більш того, інституціоналізація іноземної військової присутності сприяє укріпленню авторитарних політичних режимів. Авторитаризм, як відомо, характеризується концентрацією державної влади в руках вузького кола осіб за відсутності реальних механізмів політичної участі та гарантій прав і свобод. У цьому контексті простежується тенденція відходу від демократичних моделей управління на користь більш жорстких, централізованих режимів [1, с. 317].

Після здобуття незалежності низкою африканських держав Франція уклала з ними військово-політичні угоди, які надали їй широкі повноваження у сфері безпеки. Ці домовленості дозволили колишній метрополії зберегти військову інфраструктуру на території певних держав, нарощувати військову присутність. У практичному вимірі розміщені військові контингенти використовувалися для підтримки політичних режимів, лояльних до французьких інтересів, усунення тих урядів, які не забезпечували належного рівня їх захисту.

Як зазначає Шмідт, упродовж перших трьох десятиліть після набуття африканськими державами незалежності Французька Республіка здійснила численні військові втручання на території шістнадцяти держав континенту. До них належали, зокрема, Бенін, Камерун, Центральнаафриканська Республіка, Чад, Коморські Острови, Республіка Конго (Браззавіль), Кот-д'Івуар, Джибуті, Габон, Мадагаскар, Мавританія, Нігер, Руанда, Сенегал, Того та Заїр [6, с. 180]. Зазначені дії обґрунтовувалися потребою забезпечення стабільності політичних режимів та їх захисту від зовнішніх загроз. Водночас така практика свідчить про системний характер військово-політичного впливу колишньої метрополії на внутрішні процеси держав регіону, що викликає сумніви щодо дотримання принципу суверенної рівності держав та невтручання у їх внутрішні справи.

Ілюстративним прикладом може слугувати Республіка Чад, де в 1960–1980-х рр. авторитарні політичні режими отримували військову підтримку з боку Франції. Зокрема, 1986 р. Франція розгорнула військову операцію «Épervier» для забезпечення стабільності уряду Хіссена Хабре в умовах просування лівійських збройних сил. 2016 р. його притягнули до кримінальної відповідальності, засудили за вчинення злочинів проти людяності.

Подальша практика свідчить про збереження подібних підходів: 2019 р. французькі військово-повітряні сили здійснили авіаційний удар, унаслідок якого було знищено приблизно п'ятдесят транспортних засобів, що належали збройним формуванням, які виступали проти режиму Ідріса Дебі. Тому Франція неодноразово зазнавала критики про втручання у внутрішньополітичні процеси африканських держав. Крім того, надання військової підтримки політичним лідерам країн Сахельського регіону під приводом боротьби з джихадистськими угрупованнями може мати наслідком консервацію існуючих владних режимів. Це сприяє продовженню перебування при владі політичних акторів, чії дії зумовили появу кризових явищ, які зовнішні сили намагаються подолати.

Французька військова присутність також відіграє роль у підтриманні тривалості правління окремих політичних лідерів, зокрема президента Камеруну Поля Бії, режим якого зазнає значної критики у зв'язку з авторитарними практиками. Попри виражене суспільне невдоволення, використання військової інфраструктури та присутності іноземних сил сприяє створенню атмосфери стримування та контролю [4].

США і Франція фактично підтримували політичний режим, у межах якого під гаслом протидії терористичній організації «Боко Харам» відбувалися численні порушення прав людини. Зокрема, силові структури Камеруну були причетні до випадків жорстокого поводження, катувань і утримання цивільних осіб у нелюдських умовах. Значна кількість осіб, підозрюваних у співпраці з терористичними групами, зазнавала систематичних зловживань, що викликає серйозні проблеми у площині міжнародного права прав людини [7].

КНР відома своєю практикою підтримання тісних політичних і економічних відносин із авторитарними режимами в Африці, водночас позиціонує себе як суб'єкта, що сприяє забезпеченню міжнародної стабільності та миру. У низці випадків підтримка з боку Китаю надається політичним

лідерам, незважаючи на зафіксовані порушення прав людини за умови, що такі режими забезпечують захист стратегічних інтересів КНР.

Показовою є ситуація в Судані за правління Омара аль-Башира. Незважаючи на серйозні звинувачення у сфері порушення прав людини, Китай виступав проти ініціатив Ради Безпеки ООН щодо запровадження санкцій проти Судану і водночас залишався одним з ключових постачальників озброєнь урядовим силам. Аналогічно у період міжнародної ізоляції президента Зімбабве Роберта Мугабе, зумовленої санкційною політикою західних держав, останній звернувся до Китаю як до альтернативного партнера.

Схджі тенденції простежувалися в Нігерії за правління генерала Сані Абачі, уряд якого у відповідь на зовнішній санкційний тиск ініціював переорієнтацію зовнішньої політики у рамках т.зв. стратегії «Look East». Загалом підтримка авторитарних політичних режимів з боку Китаю зумовлена їх готовністю гарантувати доступ до природних ресурсів, насамперед нафти й ін. важливих сировинних активів, розміщених на африканському континенті.

Водночас така політика має суттєві негативні наслідки для регіональної безпеки. Зокрема, діяльність Китаю в Африці асоціюється з поширенням озброєння, що сприяє як затягуванню вже існуючих збройних конфліктів, так і виникненню нових осередків насильства. Як зазначає Кестер Онор, окремі китайські компанії піддавалися звинуваченням у незаконному постачанні зброї, зокрема кулеметів, реактивних снарядів, гранатометів та автоматів типу АК-47 китайського виробництва, до таких держав, як Кот-д'Івуар, Сьєрра-Леоне та Ліберія. У цих країнах відповідне озброєння використовувалося повстанськими угрупованнями, воєнізованими формуваннями та найманцями, залученими до громадянських воєн [3, с. 129]. У цьому контексті дії Китаю, як і окремих інших зовнішніх акторів, можуть бути кваліфіковані як такі, що створюють умови для ескалації насильства на континенті. Наслідком цього стає значна шкода як для цивільного населення, так і для матеріальних ресурсів, включаючи знищення майна та загибель людей і сільськогосподарських тварин.

Подібні тенденції простежуються і в політиці США, діяльність яких у певних випадках сприяла загостренню внутрішньополітичної нестабільності в африканських державах через підтримку авторитарних лідерів. Так, у 1980-х рр. Для обмеження впливу лівійського керівника Муаммара Каддафі США фактично сприяли утвердженню при владі в Чаді режиму Хіссена Хабре, надаючи йому військову допомогу, незважаючи на задокументовані порушення прав людини.

Військова інтервенція в Лівії також викликає серйозні сумніви з точки зору її відповідності нормам міжнародного права, оскільки вона суперечила принципу невтручання у внутрішні справи держав. Навіть за наявності гуманітарного обґрунтування, фактична мета операції в межах НАТО полягала у зміні політичного режиму, що виходить за межі дозволених у міжнародному праві підстав застосування сили.

Загалом практика провідних держав, зокрема США, Франції, Великої Британії, Туреччини, Росії та Китаю, свідчить про використання боротьби з тероризмом або гуманітарних міркувань як формального приводу для здійснення військового втручання на африканському континенті. Політика США, спрямована на протидію тероризму шляхом розгортання військових баз в Африці, може мати зворотний ефект, сприяти збільшенню обігу зброї й послабленню демократії. У свою чергу дослідник Нік Турс підкреслює, що розширення військової активності США в Африці супроводжується негативними наслідками, серед яких поширення збройного екстремізму, зростання кількості повстанських угруповань, дестабілізація союзницьких режимів, збільшення випадків порушення прав людини. Крім того, спостерігається підвищення рівня терористичної загрози, зростання кількості т.зв. неспроможних держав і загальне погіршення безпекової ситуації на континенті [9].

Можна стверджувати, що тероризм і політичні кризи в Африці частково зумовлені діями осіб, які вдаються до насильства проти політичних лідерів, наділених необмеженою владою та підтримуваних зовнішніми державами. Населення таких країн намагалося здійснити політичні зміни конституційними засобами, зокрема шляхом судового захисту та інформаційного впливу, однак у випадках, коли ці механізми не давали результату, окремі групи переходили до насильницьких форм протидії.

Показовий приклад Камеруну, де громадяни вдавалися до різних правових механізмів для зміни репресивного режиму Поля Бії, але це не дало бажаного результату. Надмірна централізація влади в руках уряду Бії стала чинником ескалації насильства між державними силами й англомовними сепаратистами на південному заході країни. Попри численні зафіксовані порушення прав людини, Франція продовжує надавати підтримку цьому режиму [5].

Загроза революційних виступів проти авторитарних правителів також впливає на укладення угод щодо розміщення іноземних військових баз в Африці. У таких умовах політичні лідери фактично обмежують суверенітет своїх держав, погоджуючись на створення баз, призначених для

забезпечення стабільності їхнього перебування при владі. У той же час іноземні військовослужбовці нерідко вчиняють правопорушення, зокрема насильство проти жінок, залишаючись при цьому безкарними. Додатковою проблемою є їх імунітет, оскільки у більшості випадків такі особи не підлягають юрисдикції держави перебування. Наприклад, військовослужбовці США, обвинувачені у вчиненні злочинів, як правило, повертаються на батьківщину для судового розгляду.

Окрему проблему становлять екологічні наслідки діяльності іноземних військових баз, які не перебувають під повним контролем держави розміщення. Обмежений доступ місцевого населення до території таких об'єктів унеможливорює належний моніторинг впливу військової діяльності на довкілля.

Дослідження Міжнародної жіночої ліги за мир і свободу засвідчило, що у Джибуті іноземні військовослужбовці, зокрема представники США та Франції, були причетні до незаконних сексуальних дій щодо жінок і дівчат. Мілітаризація цієї держави призвела до порушень прав людини в регіоні Африканського Рогу. Зокрема, використання території Джибуті для здійснення ударів безпілотними літальними апаратами та інших військових операцій сприяло зростанню рівня насильства в сусідніх країнах, а також спричинило значне зростання потоків біженців і мігрантів [8].

Додатковим викликом є вплив геополітичної конкуренції між провідними державами на ситуацію в Африці. Протистояння між Китаєм і США, напруженість серед держав Азії, зокрема Індії, Японії і Китаю, поступово поширюються на африканський континент. Посилення військової присутності Китаю в Джибуті викликає занепокоєння з боку Індії та Японії. У результаті Африка стає ареною глобального і регіонального суперництва, створюючи ризики подальшої дестабілізації, негативних наслідків для континенту [2].

Висновки. Розміщення іноземних військових баз на території африканських держав має істотні наслідки для реалізації принципів міжнародного права, зокрема суверенної рівності держав, невтручання у внутрішні справи, поваги до прав людини. Попри задекларовану мету забезпечення безпеки, практика функціонування таких баз свідчить про їх неоднозначний і дестабілізуючий вплив. Іноземна військова присутність у низці випадків сприяє збереженню авторитарних режимів, забезпечення геополітичних чи економічних інтересів інших держав. Це підриває розвиток демократичних інститутів і обмежує реалізацію народного суверенітету, супроводжуючись системними порушеннями прав людини; функціонування іноземних військових баз може опосередковано сприяти ескалації конфліктів, поширенню озброєнь і зростанню терористичної активності. Використання боротьби з тероризмом або гуманітарних аргументів як підстави для втручання нерідко виходить за межі норм міжнародного права, ставлячи під сумнів легітимність цих дій. Окрема проблема – юрисдикційні імунітети іноземного військового персоналу, що ускладнюють притягнення до відповідальності за правопорушення, ефективність захисту прав людини. Крім того, обмежений контроль держав перебування над діяльністю військових баз зумовлює екологічні ризики. Важливим викликом є перетворення Африки на арену геополітичного суперництва між провідними державами, що посилює мілітаризацію регіону та загрожує міжнародній безпеці.

Таким чином, іноземні військові бази в Африці нерідко виступають чинником поглиблення конфліктів, обмеження суверенітету та порушення прав людини. Це обумовлює необхідність удосконалення міжнародно-правових механізмів регулювання такої присутності, зокрема через підвищення прозорості відповідних угод, посилення відповідальності держав та забезпечення ефективного захисту прав людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Amouri B. An examination of unlawful foreign military operations in Africa. *African Human Rights Yearbook*, 2022. 4. P. 298-323. <https://doi.org/10.29053/2523-1367/2020/v4a15>.
2. Atta-Asamoah A. Proceed with caution: Africa's growing foreign military presence. *Institute for Security Studies*. 2019, 27 August. URL: <https://issafrica.org/iss-today/proceed-with-caution-africas-growing-foreign-military-presence>.
3. Onor K. C. Human security implications of foreign military bases in Djibouti. *JPPUMA: Jurnal Ilmu Pemerintahan dan Sosial Politik UMA Journal of Governance and Political Social UMA*. Vol. 11, № 2. 2023. P. 127–140. DOI: 10.31289/jppuma.v11i2.10715.
4. Petit C. The flawed logic behind French military intervention in Africa // *The Conversation*. 2020, 12 May. URL: <https://theconversation.com/the-flawed-logic-behind-french-military-intervention-in-africa-132528>.
5. Pinto T. N. In Cameroon, centralization leads to strife. *GIS Reports Online*. 2021. URL: <https://www.gisreportsonline.com/r/cameroon-anglophone-crisis>.
6. Schmidt E. *Foreign intervention in Africa: From the Cold War to the war on terror*. Cambridge University Press, 2013. 300 p.

7. Terretta M., Chetima M. The US and France back Cameroon's reign of terror. Africa Is a Country. 2018. URL: <https://africasacountry.com/2018/08/the-us-and-french-backed-reign-of-terror-in-cameroon>.
8. The Women's International League for Peace and Freedom. Investigating foreign military bases and sexual violence in Djibouti. PeaceWomen. URL: <https://www.peacewomen.org/node/100475>.
9. Turse N. America's empire of African bases spreads. TomDispatch. 2015, 26 Novemb. URL: <https://tomdispatch.com/nick-turse-america-s-empire-of-african-bases>.

Дата першого надходження рукопису до видання: 21.02.2026
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 20.03.2026
Дата публікації: 3.04.2026

© Барінов А.О., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0